

Θεόδωρος Δημητριάδης και Παναγιώτης Νασούφης

Δύο κορυφαίοι της Ελληνικής Ωτορινολαρυγγολογίας

*Εάν μπορούμε να δούμε μακριά δεν είναι λόγω του ότι είμαστε ψηλοί αλλά διότι
καθόμαστε στους ώμους γιγάντων*

Bernard De Chartres

(12 Αιώνας)

Στην εποχή μας που διαχρονικές αξίες όπως η αξιοκρατία, η αριστεία και ο θεμιτός ανταγωνισμός αμφισβητούνται και σε πολλές περιπτώσεις τους δίνεται αρνητική σημασία, θεωρώ αναγκαίο να αναφερθώ σε δυο κορυφαίους Έλληνες ωτορινολαρυγγολόγους, τον Θεόδωρο Δημητριάδη και Παναγιώτη Νασούφη, οι οποίοι διακρίθηκαν με γνώμονα αυτές τις αξίες. Και οι δύο κατά την γνώμη μου είναι κορυφαίοι διότι πληρούν τα ακόλουθα κριτήρια: Μετά την εκπαίδευσή τους σε προβεβλημένα κέντρα γερμανόφωνων χωρών, αναγνωρίστηκαν μέσα σε ανταγωνιστικά περιβάλλοντα, έτυχαν διεθνούς προβολής, επέστρεψαν στην πατρίδα τους, συνέβαλαν στην δημιουργία μίας από τις πλέον σημαντικές κλινικές της χώρας στο νοσοκομείο του Ελληνικού Ερυθρού Σταυρού, δημιούργησαν νέα γνώση, και μετέδωσαν τις γνώσεις τους σε ένα σημαντικό αριθμό ωτορινολαρυγγολόγων που αρκετοί από αυτούς προσέφεραν πάρα πολλά στην ειδικότητά μας. Το γεγονός ότι αναφέρω μόνο τα ονόματα των δύο αυτών μεγάλων Ελλήνων Ωτορινολαρυγγολόγων δε σημαίνει ότι δεν έχουν υπάρξει άλλοι Έλληνες συνάδελφοι που συνέβαλαν σημαντικά στην εξέλιξη της ειδικότητά μας. Απλώς για τους δύο αυτούς Ωτορινολαρυγγολόγους θεωρώ ότι έχω αρκετές πληροφορίες για να τεκμηριώσω την σπουδαιότητα του έργου τους. Επιπλέον θεωρώ ότι είναι αναγκαία η καταγραφή της ιστορίας της Ωτορινολαρυγγολογίας στην χώρα μας και ευελπιστώ ότι και άλλοι συνάδελφοι θα επαυξήσουν αυτή την προσπάθεια με νέες πληροφορίες όχι μόνο για τους Δημητριάδη και Νασούφη αλλά και για άλλους συναδέλφους που προώθησαν την ειδικότητά μας. Ελπίζω η ιστορική αναφορά σε

αυτούς τους κορυφαίους της ειδικότητάς μας να δράσει ως πρότυπο προς μίμηση, ειδικότερα από τους νεότερους συναδέλφους.

Το όνομα του καθηγητή Δημητριάδη είχα ακούσει για πρώτη φορά σε μικρή ηλικία από τον πατέρα μου αείμνηστο Δημήτριο Σισμάνη που είχε κάνει ειδικότητα στην κλινική του στις αρχές τη δεκαετίας του πενήντα. Ο πατέρας μου για την εποχή του ήταν ένας αρκετά καλός στρατιωτικός ωτορινολαρυγγολόγος που εκ παραλλήλου έκανε ιδιωτικό ιατρείο μετά την πρωινή του εργασία. Είχε μεγάλο δείκτη υποψίας και δεν άφηνε κάποιο σύμπτωμα του ασθενούς να περάσει χωρίς να κάνει λεπτομερή έλεγχο. Έκανε όλη την τρέχουσα χειρουργική που ήταν κυρίως αμυγδαλεκτομές, αδενοειδεκτομές, πολύποδες λάρυγγα και χειρουργική των παραρρινίων κόλπων. Πολλές φορές τον έβλεπα, πριν κάποια επέμβαση, να έχει απλωμένο πάνω στο γραφείο του ένα δερματόδετο με μαύρο εξώφυλλο βιβλίο που τα χρυσά γράμματα στη ράχη του είχαν το όνομα του Θεόδωρου Δημητριάδη. Μετά που άρχισα την ειδικότητα και είχα συζητήσεις μαζί του σχετικά με διάφορες παθήσεις, συχνά αναφερόταν με το τρόπο που ο δάσκαλός του αντιμετώπιζε το υπό συζήτηση θέμα. Μου είχε κάνει δε μεγάλη εντύπωση τον τρόπο προσέγγισης και αντιμετώπισης ασθενών με ιλίγγους. Πολύ αργότερα όταν πλέον είχα μαζέψει πληροφορίες σχετικά με την εκπαίδευση του Δημητριάδη στην κλινική του Politzer στη Βιέννη, το σημαντικότερο κέντρο έρευνας του αιθουσαίου συστήματος της εποχής, κατάλαβα το λόγο που είχε τέτοιο υψηλό επίπεδο η κλινική του Δημητριάδη. Όταν ο πατέρας μου αναφερόταν σχετικά με την εκπαίδευσή του, πάντα μνημόνευε με σεβασμό και θαυμασμό το όνομά του. Ένας άλλος συνάδελφος που μου έδωσε πολλές πληροφορίες σχετικά με τον καθηγητή είναι ο σεβαστός και αγαπητός μου κ. Στράτος Βαρλετζίδης ο οποίος ήταν φίλος του πατέρα μου και μαθητής του Δημητριάδη. Αμέσως μετά την επιστροφή μου στην Ελλάδα το 2008, ο κ. Βαρλετζίδης με έφερε σε επαφή με την κόρη του καθηγητή, κυρία Μόλυ Πινιατώρου, την οποία επισκεφθήκαμε μαζί στο διαμέρισμά της. Η κυρία Πινιατώρου μας έδωσε πάρα πολλές πληροφορίες για τον πατέρα της και μας διέθεσε πολλές φωτογραφίες του τις οποίες και περιέλαβα σε αυτήν την εργασία.

Ήταν ευτύχημα που τον Δημητριάδη, μετά την πρόωγη συνταξιοδότηση για

λόγους υγείας, τον διαδέχθηκε ένα εξίσου ικανός ωτορινολαρυγγολόγος, ο Παναγιώτης Νασούφης. Για τον Νασούφη πάλι είχα πρωτακούσει από τον πατέρα μου ο οποίος τον θεωρούσε ως τον πλέον έμπειρο και αξιόπιστο συνάδελφο της εποχής του. Περιστατικά που δεν χειρουργούσε ο ίδιος όπως αυτά με καρκίνο του λάρυγγα και άλλα με χρόνια ωτίτιδα τα έστελνε στον Νασούφη. Στον Βαρλετζίδη έστελνε τις ωτοσκληρύνσεις μιά και ήταν από τους πρώτους στην Αθήνα που έκανε αυτή την επέμβαση μετά από ειδίκευση στην Oklahoma των ΗΠΑ υπό τον γνωστό ωτολόγο Jack Hough. Μάλιστα περί το 1967 επί δικτατορίας Παπαδοπούλου και μετά την συνταξιοδότηση του καθηγητή Χρυσικού, υποστήριξε ανεπιφύλακτα με ό,τι γνωριμίες είχε την υποψηφιότητα Νασούφη για τη θέση του καθηγητή στο ΕΚΠΑ χωρίς φυσικά κάποιο θετικό αποτέλεσμα. Χωρίς καμία αμφιβολία τα προσόντα του Νασούφη σχετικά με αυτά του κυρίως αντιπάλου του ήταν ασυγκρίτως περισσότερα. Οι λόγοι της μη εκλογής του είναι οι γνωστοί στην Ελληνική πραγματικότητα και αναφέρονται στην εισαγωγική παράγραφο. Επιπλέον ο Νασούφης κατηγορήθηκε, μάλλον άδικα όπως θα αναφερθεί αργότερα, για λιποταξία και για το γεγονός της παραμονής του στη Γερμανία κατά ένα μεγάλο μέρος του δευτέρου παγκοσμίου πολέμου.

Εδώ θεωρώ απαραίτητο να κάνω μία αναφορά στον διευθυντή της χειρουργικής κλινικής και διοικητή του Ελληνικού Ερυθρού Σταυρού Μαθιού Μακκά (1879-1965) ο οποίος ήταν ο υπεύθυνος της πρόσληψης του Νασούφη και κατά πάσα πιθανότητα και αυτής του Δημητριάδη ως διευθυντών της Ωτορινολαρυγγολογικής κλινικής του ιδίου νοσοκομείου. Η Wikipedia μας πληροφορεί ότι γεννήθηκε στην Αθήνα και ήταν γιος του καθηγητή της Ιατρικής Σχολής του ΕΚΠΑ Νικολάου Μακκά. Αδελφός του ήταν ο επίσης καθηγητή της ίδιας Σχολής, Γεώργιος Μακκάς. Σπούδασε στην ιατρική σχολή της Βιέννης, για την οποία θα αναφερθώ αργότερα, και μετεκπαιδεύτηκε στην Γερμανία, αρχικά στο Μπρέσλαου και έπειτα στη Βόννη. Το 1912 έγινε υφηγητής της χειρουργικής στο Πανεπιστήμιο της Βόννης. Επέστρεψε όμως στην Ελλάδα και έλαβε μέρος εθελοντικά, με το βαθμό του εφέδρου ιατρού, στους Βαλκανικούς Πολέμους. Το 1914 ανέλαβε τη διεύθυνση της χειρουργικής κλινικής του «Ευαγγελισμού» το 1930 μετακινήθηκε στον «Ερυθρό Σταυρό», ως διευθυντής της χειρουργικής κλινικής του νοσοκομείου. Ο Μακκάς σύμφωνα με την κ. Πινιατώρου είχε στενή φιλία με τον πατέρα της, καθηγητή Δημητριάδη, ο οποίος τον είχε χειουργήσει για καρκίνο του παχέος

εντέρου. Κάθε χρόνο την ημέρα των γενεθλίων του τον πείραζε υπενθυμίζοντάς του ότι του είχε σώσει την ζωή! Αναμφίβολα ο Μακκάς ως καταξιωμένος χειρουργός προσέλαβε για την επάνδρωση της Ωτορινολαρυγγολογικής κλινικής με αξιοκρατικά κριτήρια ότι καλύτερο ανθρώπινο δυναμικό ήταν διαθέσιμο την εποχή του.

Θεόδωρος Δημητριάδης

Ο Θεόδωρος Δημητριάδης γεννήθηκε το 1896 στην Αθήνα. Ο πατέρας του Δημήτριος Σ. Δημητριάδης είχε γεννηθεί στη Μικρά Ασία και η οικογένεια του εγκαταστάθηκε στην Αθήνα όταν ήταν ακόμα μικρό παιδί. Το επώνυμο της οικογένειας του πατέρα του ήταν Σακόραφος, όμως όταν μετακόμισαν στην Αθήνα το άλλαξε σε Δημητριάδης. Ο Δημήτριος Δημητριάδης στα νεανικά του χρόνια ήταν πολύ πτωχός και χρειάστηκε να δουλέψει στο πυριτιδοποιείο για να εξασφαλίσει τα προς το ζην. Παρά τις πολλές δυσκολίες που είχε σπούδασε ιατρική και ειδικεύθηκε στην Ωτορινολαρυγγολογία και πιθανώς και την Οφθαλμολογία στο Εδιμβούργο της Σκωτίας. Μετά την επιστροφή του στην επέστρεψε στην Αθήνα έγινε ο πρώτος καθηγητής Ωτορινολαρυγγολογίας στο Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο (ΕΚΠΑ). Περισσότερες πληροφορίες για τον πατέρα του δεν υπάρχουν.

Δημήτριος Σ. Δημητριάδης
(Ευγενική χορηγία Μόλυ Πινιατόρου)

Ο Δημήτριος Δημητριάδης εξετάζει με τονοδότη την ακοή ασθενούς ενώ παρακολουθείται από το νεαρό Θεόδωρο Δημητριάδη (Αριστερό μέρος της φωτογραφίας) και άλλους ιατρούς (Ευγενική χορηγία Γεωργίου Δοκιανάκη)

Η μητέρα του, το γένος Μπούκουρη, ήταν γεννημένη στις Σπέτσες και είχε καταγωγή από το Λιβόρνο της Ιταλίας. Ο παππούς από την μητέρα του, Αναστάσης Μπούκουρης, ήταν εύπορος κτηματίας των Σπετσών και γιος πλουσιότατου πλοιοκτήτη του οποίου τα καράβια ταξίδευαν μέχρι και την Νότια Αμερική. Αξίζει να σημειωθεί εδώ ότι αδελφή του παππού του ήταν η γνωστή ζωγράφος Ελένη Μπούκουρη-Αλταμούρα η οποία ντυμένη σαν άνδρας σπούδασε ζωγραφική στην Ιταλία στα τέλη του 19^{ου} αιώνα. Κατά την εκεί παραμονή της ανέπτυξε ερωτική σχέση με τον δάσκαλό της Francesco Saverio Altamura (Foggia, 1826 – Napoli, 1897) με τον οποίο απέκτησε δύο παιδιά, τον μετέπειτα μεγάλο θαλασσογράφο Ιωάννη και την Σοφία. Ο Saverio εγκατέλειψε την οικογένεια του όταν τα παιδιά ήταν σε μικρή ηλικία και η Ελένη επέστρεψε στην Αθήνα. Ο Ιωάννης αφού απέκτησε μεγάλη φήμη ως ζωγράφος, πέθανε από φυματίωση σε ηλικία μόνο 26 ετών στις Σπέτσες.

Θεόδωρος Δ. Δημητριάδης
(Ευγενική χορηγία Μόλυ Πινιατόρου)

Ο Θεόδωρος από μικρός ήταν πολύ κοντά στην οικογένεια της μητέρας του και ειδικά στον παππού του τον οποίο λάτρευε. Σε όλη του τη ζωή δε παρέμεινε στενά δεμένος με τις Σπέτσες. Η μεγάλη του αγάπη του για τις Σπέτσες και οι στενοί δεσμοί με την οικογένειά του ήταν οι βασικοί λόγοι που δεν αποδέχθηκε την πρόταση που του έγινε αμέσως μετά τον δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο να αναλάβει θέση καθηγητή σε φημισμένο πανεπιστήμιο του Σικάγου. Το 1954 εξέδωσε ένα ιστορικό βιβλίο για το νησί του με τίτλο «Το Καστέλλι των Σπετσών».

Πριν γίνει ιατρός είχε έντονη επιθυμία να σταδιοδρομήσει στο Πολεμικό Ναυτικό. Σύμφωνα με μαρτυρία της κόρης του κυρίας Πινιατόρου, διά της βίας ο πατέρας του τον ανάγκασε να γραφτεί στην Ιατρική Σχολή των Αθηνών. Λέγεται μάλιστα πως κατά την εγγραφή του στην Σχολή ήταν τόσο μεγάλος ο θυμός του την στιγμή που έβαζε την υπογραφή του, ώστε η πένα του κονδυλοφόρου έσκισε το χαρτί!

Ο άνθρωπος, ιατρός, επιστήμων

Ο Δημητριάδης ήταν μετρίου αναστήματος, περίπου 1.60, αδύνατος, μελαχρινός, με αρρενωπά και ευγενικά χαρακτηριστικά. Ήταν φιλόμουσος με ιδιαίτερη αγάπη στη μουσική του Wagner, και έπαιζε πιάνο. Υπήρξε φιλομαθής, μιλούσε Γερμανικά, Αγγλικά και Γαλλικά και σύμφωνα με την κόρη του ήταν πάντα μ' ένα βιβλίο ιατρικού ή ιστορικού περιεχομένου στο χέρι. Επίσης ήταν ερασιτέχνης ιστορικός και αρχαιολόγος. Αν και δεν ήταν ιδιαίτερα κοσμικός, υπήρξε καλός χορευτής και είχε αδυναμία στο

ωραίο φύλο. Επίσης είχε πολύ ενδιαφέρον για την τέχνη, ειδικά για την ζωγραφική, και ήταν κάτοχος της μεγαλύτερης συλλογής έργων του Altamura. Έγραφε ποιήματα, κάτι που η οικογένεια του ανακάλυψε τυχαία μετά το θάνατό του από ένα μαθητή του. Λέγεται μάλιστα ότι ένας στενός φίλος του είχε δημοσιεύσει ποιήματά του σε κάποιο λογοτεχνικό περιοδικό. Μερικοί επώνυμοι στενοί του φίλοι ήταν ο καθηγητής της Αρχαιολογίας Σπυρίδων Μαρινάτος (1901-1974), ο καθηγητής της Χειρουργικής Πέτρος Κόκκαλης (1886-1962) και ο δημοσιογράφος Αχιλλέας Κύρου (1898-1950). Ήταν άτομο νευρικό και ευέξαπτο αλλά ταυτόχρονα πολύ καλοσυνάτο και προσηνές προς του συνεργάτες του, τους οποίους καθημερινά σύμφωνα με μαρτυρία του Στράτου Βαρλετζίδη χαιρετούσε δια χειραψίας κατά την έλευσή του και κατά την αναχώρησή του από το νοσοκομείο. Χαρακτηριστικό της εκτίμησης που είχε στους συνεργάτες του, οποιασδήποτε βαθμίδας και εάν ήταν, είναι το γεγονός ότι όταν με το αυτοκίνητό του απαντούσε στο δρόμο κάποιον από αυτούς, τον έπαιρνε και τον έβαζε να καθίσει δίπλα του. Απαιτούσε από τους συνεργάτες του να φορούν πάντοτε γραβάτα και να είναι καλοξυρισμένοι. Οι τελευταίοι για να μην εκτεθούν στον καθηγητή όταν ήταν αζύριστοι φορούσαν έστω και αναίτιως χειρουργική μάσκα. Ο καθηγητής ερχόταν στον Ερυθρό Σταυρό με μια λιμουζίνα Buick του 1927 που την οδηγούσε σοφέρ και είχε το παρατσούκλι «Καποδίστριας». Πλην της Buick είχε και μία κίτρινη Pontiac την οποία οδηγούσε πάντοτε ο ίδιος.

Παρ' ότι υπήρξε πολύ αυστηρός ως καθηγητής, «έκοψε» μόνο ένα φοιτητή καθ' όλη τη διάρκεια της θητείας του. Η προσωπική νοσοκόμα του καθηγητή ήταν μια Γερμανίδα η οποία όταν οι Γερμανικές στρατιωτικές δυνάμεις εισέβαλαν στην Αθήνα αποκαλύφθηκε, προς μεγάλη του έκπληξη, ότι ήταν μέλος των SS.

Ο πατέρας του Δημήτριος Δημητριάδης διατηρούσε ξεχωριστό ιατρείο απ' αυτόν και μάλιστα λέγεται ότι ο πρεσβύτερος θύμωνε με τον νεότερο διότι τον προτιμούσαν περισσότερο οι ασθενείς.

Ο Θεόδωρος Δημητριάδης σε νεαρά ηλικία
(Ευγενική χορηγία Μόλυ Πινιατώρου)

Ο Θεόδωρος Δημητριάδης με το επιτελείο του
Ερυθρού Σταυρού
(Ευγενική χορηγία Μόλυ Πινιατώρου)

Παρ' ότι ήταν γνώστης όλου του φάσματος της Ωτορινολαρυγγολογίας, σύμφωνα με μαρτυρίες των συνεργατών του αλλά και από το βιογραφικό του, τα προσφιλή του ενδιαφέροντα ήταν η ωτολογία και η ωτοχειρουργική. Όπως θα αναφερθεί αργότερα, ο καθηγητής είχε μεγάλο ερευνητικό και κλινικό ενδιαφέρον για τον οπίσθιο λαβύρινθο, ειδικότερα για την επίπτωση των κακοηθών νεοπλασιών στο έσω ους, την εξέταση του λαβυρίνθου με μικροδιακλυσμό, τον οπτικό και λαβυρινθικό νυσταγμό, την νεύρωση του λαβυρίνθου από το αυτόνομο νευρικό σύστημα, τα ωτογενή ενδοκρανιακά αποστήματα, και την «κρανιοακρόαση». Η κλίση του αυτή προς την ωτολογία αναμφισβήτητα οφειλόταν στην εκπαίδευσή του στη Ωτορινολαρυγγολογική κλινική του Πανεπιστημίου της Βιέννης που είχε μεγάλη παράδοση στην Ωτολογία. Κατά τον 19^ο και τις αρχές του 20^ο αιώνα η Ιατρική Σχολή της Βιέννης ήταν το πλέον παγκοσμίως αναγνωρισμένο κέντρο έρευνας, πολλοί δε από τους καθηγητές της όπως οι Billroth, Kaposi, Chiari, Rokitansky, Skoda, και Czermak υπήρξαν πρωτοπόροι ιατροί. Η Ωτορινολαρυγγολογική κλινική της Ιατρικής Σχολής ιδρύθηκε από τον Adam Politzer (1835-1920) το 1863 και αρχικά ήταν αμιγώς Ωτολογική κλινική (Wiener allgemeines Krankenhaus). Ο Politzer, κατά γενική ομολογία, θεωρείται σήμερα ο πατέρας της σύγχρονης ωτολογίας. Δεν είναι βέβαιο ότι ο Δημητριάδης είχε γνωρίσει προσωπικά τον Politzer, σίγουρα όμως ο πατέρας Δημητριάδης ήταν γνωστός του, κάτι που είναι εμφανές από μία ευχαριστήρια αναφορά του Politzer προς τον καθηγητή Δημήτριο Δημητριάδη στον πρόλογο του βιβλίου του « Ιστορία της Ωτολογίας».

Η ακαδημαϊκή σταδιοδρομία του Θεόδωρου Δημητριάδη μπορεί να περιγραφεί σε τρεις περιόδους:

A. Εκπαίδευση στην Ελλάδα

Αποφοίτησε από την Ιατρική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών το 1917 με τον βαθμό άριστα. Κατά την διάρκεια της φοίτησής του στην Ιατρική Σχολή υπηρέτησε ως υποβοηθός διαδοχικά στην Παθολογική Κλινική του καθηγητή Νικολάου Μακκά, στην Παθολογική Ανατομία με καθηγητή τον Κωνσταντίνο Μελισσηνό, και στο εργαστήριο Υγιεινής και Μικροβιολογίας του καθηγητή Κωνσταντίνου Σάββα.

Μεταξύ των ετών 1916 και 1920 υπηρέτησε ως τακτικός βοηθός του ΩΡΛ τμήματος της Αστυκλινικής του Πανεπιστημίου Αθηνών (Αρχικά ήταν στο κτήριο Ευταξία και αργότερα μεταφέρθηκε στο κτήριο επί της Αριστείδου 6) υπό τον πατέρα του καθηγητή Δημήτριο Σ. Δημητριάδη. Εκ παραλλήλου εργάσθηκε στη Χειρουργική κλινική του Αρεταιείου Νοσοκομείου υπό τον Ευάγγελο Καλλιοντζή και παρακολούθησε ταυτοχρόνως τις εργασίες της Χειρουργικής κλινικής του Μιχαήλ Μακκά στον Ευαγγελισμό. Μεταξύ του 1917 και 1920 εκπλήρωσε την στρατιωτική θητεία του ως ανθυπίατρος και αμέσως μετά πήγε στην Βιέννη για μετεκπαίδευση στην Ωτορινολαρυγγολογία.

Θεόδωρος Δ. Δημητριάδης
Ανθυπίατρος (1917-1920)
(Ευγενική χορηγία Μόλυ Πινιατώρου)

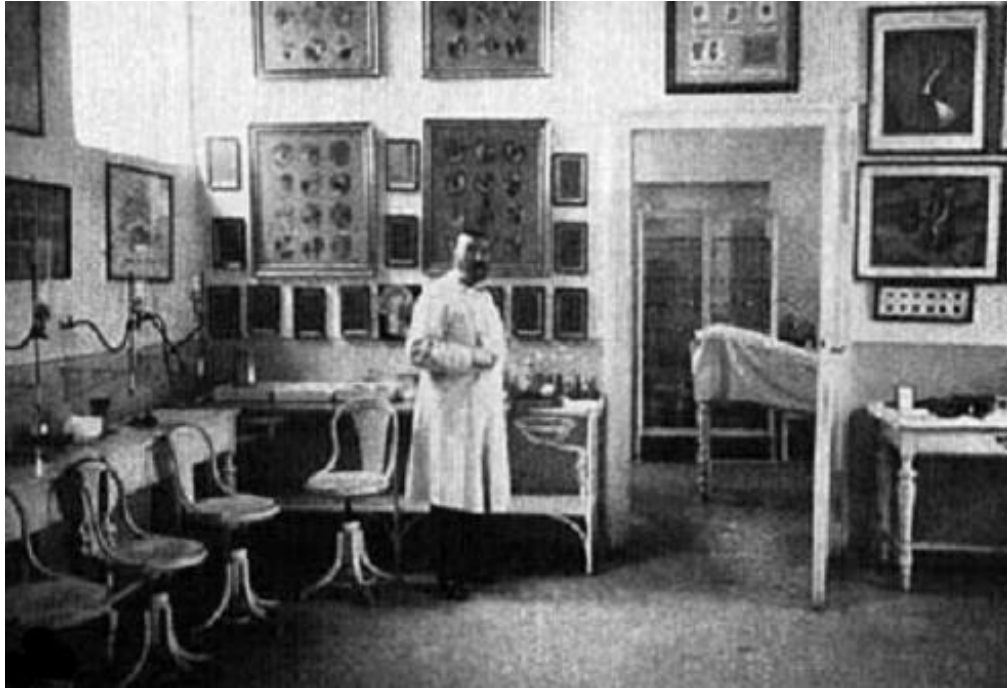
B. Μετεκπαίδευση και σταδιοδρομία στη Βιέννη (1917-1928)

Από το 1920 έως το 1928 παρέμεινε στην Ιατρική Σχολή της Βιέννης όπου εξειδικεύτηκε στην Ωτορινολαρυγγολογία και υπηρέτησε για ένα βραχύ χρονικό διάστημα ως υφηγητής. Όπως έχει προαναφερθεί η Ιατρική Σχολή της Βιέννης είχε

μεγάλη παράδοση στην ωτολογία όπου ο Adam Politzer είχε ιδρύσει εκεί το 1863 την πρώτη στον κόσμο αμιγώς Ωτολογική κλινική. Ιατροί από διάφορα μέρη του κόσμου, συμπεριλαμβανομένων και των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής, μαθήτευσαν στην κλινική του, η οποία απέκτησε μια τεράστια φήμη σ' αυτό το αντικείμενο. Στην εκδήλωση που έγινε προς τιμή του όταν συνταξιοδοτήθηκε το 1907, έλαβαν μέρος 500 γιατροί από διάφορα μέρη του κόσμου. Ο πιο διάσημος μαθητής και συνεργάτης του Politzer ήταν ο Robert Bárány (1876 –1936) στον οποίο το 1914 απονεμήθηκε το βραβείο Nobel Φυσιολογίας και Ιατρικής για την περιγραφή του αιθουσαίου αντανakλαστικού. Ο Barany παραμένει μέχρι σήμερα ο μόνος Ωτορινολαρυγγολόγος που έχει τιμηθεί με το βραβείο Nobel. Ο Barany το 1917 για προσωπικούς λόγους έφυγε από την Βιέννη και ανέλαβε θέση λέκτορα στο Πανεπιστήμιο της Ουψάλας της Σουηδίας όπου και παρέμεινε το υπόλοιπο της ζωής του. Είναι προφανές όμως ότι άφησε στην Ωτορινολαρυγγολογική κλινική της Βιέννης μια τεράστια υποδομή στην έρευνα του αιθουσαίου συστήματος την οποίαν εκμεταλλεύτηκε ο νεοφερμένος Δημητριάδης και συνέχισε σε παρόμοια ερευνητικά και κλινικά ενδιαφέροντα. Άλλοι διάσημοι γιατροί στην κλινική του Politzer ήταν οι Paul Manase, Heinrich Neumann, και Gustav Alexander. Στους δυο τελευταίους μαθήτευσε ο Δημητριάδης για μεγάλο χρονικό διάστημα.

Το έτος 1920 που έφθασε στην Βιέννη απεβίωσε ο Politzer και όπως αναφέρει ο ίδιος στο βιογραφικό του σημείωμα από το Σεπτέμβριο του ιδίου έτους μέχρι τον Οκτώβριο του 1922 εργάστηκε ως εθελοντής βοηθός «Volontar-assistent» στην Πολυκλινική της Βιέννης με Διευθυντή τον Gustav Alexander (1873-1932) με αντικείμενο την Ωτολογία. Σύμφωνα με συστατική επιστολή του Alexander του 1922, κατά τη διάρκεια της εκεί παραμονής του ο Δημητριάδης *«επέδειξε εξέχουσα τεχνική επιτηδειότητα, μεγάλη γνώση της ανατομικής του ωτός, αξιέπαινη αντοχή, μεγάλη προθυμία, και άριστο χαρακτήρα»*. Ο Alexander ήταν βασικά ωτολόγος με μεγάλο ενδιαφέρον για τον οπίσθιο λαβύρινθο. Ήταν δε ο πρώτος που περιέγραψε μικροσκοπικά το έσω ους. Ο διάσημος αυτός ωτολόγος, δολοφονήθηκε από έναν δυσαρεστημένο ασθενή του στον οποίο είχε κάνει ρινοπλαστική! Παράλληλα με τη θέση του στην κλινική του Alexander και μέχρι τον Νοέμβριο του 1925, εργάστηκε στο εργαστήριο νευρολογίας της Ιατρικής Σχολής του Πανεπιστημίου της Βιέννης με

καθηγητή τον Otto Marburg, αποκτώντας έτσι νευρολογικές γνώσεις σχετικές με την ειδικότητα της Ωτορινολαρυγγολογίας και δημοσίευσε σειρά πειραματικών εργασιών.

Ο Politzer στο εξωτερικό ιατρείο της κλινικής του

Από τον Σεπτέμβριο του 1922 μέχρι τον Οκτώβριο του 1924 εργάστηκε ως χειρουργός (Opérateur) στο ίδιο Πανεπιστήμιο στην κλινική του καθηγητή Markus Hajek (1862-1941). Στο διάστημα αυτό ασχολήθηκε με την διάγνωση και θεραπεία παθήσεων φωνής και ομιλίας, τραχήλου, ρινός, και λάρυγγα και απέκτησε μεγάλη χειρουργική εμπειρία. Κατά την παραμονή του στην κλινική αυτή, σύμφωνα με επιστολή του Hajek, επέδειξε *«ιδιάζουσα ευσυνειδησία, η δε αντιμετώπιση των ασθενών του ήταν παραδειγματική»*. Ο καθηγητής Hajek είχε παγκόσμια φήμη και τα ενδιαφέροντά του ήταν κυρίως η ριнологία και η λαρυγγολογία. Η προσφορά του στη ανατομική περιγραφή της ρινός και των παραρρινίων κόλπων ήταν πολύ σημαντική και είχε σημαντική εφαρμογή στην κλινική πράξη.

Μετά τον Politzer, η Πανεπιστημιακή κλινική της Ιατρικής Σχολής της Βιέννης είχε δύο τμήματα, το ένα υπό την διεύθυνση του Hajek για παθήσεις της ρινός και του λάρυγγα και το άλλο υπό τον Neumann για ωτολογικές παθήσεις. Την περίοδο που ο Δημητριάδης έκανε την ειδικότητά του στην Βιέννη, ο Hajek αντιμετώπισε τον Sigmund Freud (1923) που έπασχε από καρκίνο της άνω γνάθου και τον Franz Kafka (1924) με φυματίωση του λάρυγγα. Ο Hajek αναγκάστηκε να μεταναστεύσει στην Μεγάλη Βρετανία το 1938 λόγω της σημερινής του καταγωγής.

Αμέσως μετά τον Hajek εργάστηκε με τον καθηγητή Heinrich Neumann μέχρι το 1928. Κατά την παραμονή του στην κλινική του Neumann, σύμφωνα με επιστολή του ιδίου, *« απέκτησε τελείως τας γνώσεις προς συντηρητικήν και χειρουργικήν θεραπείαν των ωτορινολαρυγγολογικών παθήσεων συμπεριλαμβανομένων των ενδοκρανιακών επιπλοκών»*. Ο Neumann (1898-1950), ήταν ο πλέον γνωστός Ωτολόγος της Βιέννης, πριν την έναρξη του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου και αναγκάστηκε και αυτός να μεταναστεύσει στις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής λόγω της σημερινής καταγωγής του.

Είναι προφανές από τα προαναφερθέντα ότι ο Δημητριάδης είχε μία άρτια και ολοκληρωμένη εκπαίδευση, ίσως την καλύτερη που υπήρχε στην εποχή του, κάτι που αναμφίβολα συνετέλεσε στην μετέπειτα εξέλιξή του.

Το 1927 ο Δημητριάδης εξελέγη τακτικός υφηγητής της Ωτορινολαρυγγολογίας στο Πανεπιστήμιο της Βιέννης όπου και δίδαξε για δύο εκπαιδευτικές περιόδους και το 1929 επισκέφθηκε για σύντομο χρονικό διάστημα Ωτορινολαρυγγολογικές κλινικές των Παρισίων.

Κατά την παραμονή του στην Βιέννη έγινε τακτικό μέλος της Γερμανικής Ωτορινολαρυγγολογικής Εταιρίας (1921), της Ριнологικής Εταιρίας της Βιέννης (1923), της Αυστριακής Ωτολογικής Εταιρίας (1924), της Διεθνούς Εταιρίας Φωνηατρικής και Λογοπαιδείας (1925), και της Διεθνούς Ωτορινολαρυγγολογικής Εταιρίας Collegium Oto-Rhino-Laryngologicum Amicitiae Sacrum (1927).

Ειδικευόμενος στην Βιέννη
(Ευγενική χορηγία Μόλυ Πινιατώρου)

Γ. Σταδιοδρομία στην Ελλάδα (1929-1959)

Το 1929 αναγορεύτηκε διδάκτωρ της ιατρικής Σχολής του ΕΚΠΑ και αμέσως το επόμενο έτος διορίστηκε διευθυντής της Ωτορινολαρυγγολογικής κλινικής στο Νοσοκομείο του Ερυθρού Σταυρού. Σύντομα η κλινική του απέκτησε μεγάλη φήμη και ήταν η πρώτη στην Ελλάδα που έγιναν μεγάλες επεμβάσεις στην κεφαλή και τον τράχηλο όπως ολικές λαρυγγεκτομές, λαρυγγοφαρυγγεκτομές, αφαίρεση επιχωρίων αδένων, και ενδοσκοπική χορδεκτομή με θερμοκαυτήρα. Αυτό δεν πρέπει να μας κάνει εντύπωση διότι στην Ιατρική Σχολή της Βιέννης που είχε ο ίδιος εξειδικευτεί, είχε γίνει η πρώτη λαρυγγεκτομή από τον Theodore Billroth (1829-1894) το 1873.

Επίσης ίδρυσε φωνηατρικό τμήμα στο νοσοκομείο του Ερυθρού Σταυρού και ήταν ο πρώτος στην Ελλάδα που δίδαξε συστηματικά οισοφαγική ομιλία μετά από ολική λαρυγγεκτομή. Ο Δημητριάδης σύντομα επεβλήθη ως Ωτορινολαρυγγολόγος όχι μόνο στον Ελλαδικό χώρο αλλά και στην Ευρώπη λόγω των πολλών και σημαντικών δημοσιεύσεών του. Είχε δε όπου είχε πολλές επαφές σε διάφορα Ευρωπαϊκά κέντρα και κατά διαστήματα τον επισκέπτονταν διαπρεπείς συνάδελφοι του εξωτερικού. Ήταν περιζήτητος γιατρός και οι ασθενείς του προέρχονταν κυρίως από τα ανώτερα κοινωνικά στρώματα. Μεταξύ αυτών ήταν και η βασίλισσα Φρειδερίκη που έπασχε από ωτοσκλήρυνση. Παρ' ότι ήταν έμπειρος ωτολόγος ποτέ δεν αποδέχθηκε την χειρουργική αποκατάσταση της ωτοσκληρυντικής βαρηκοΐας με την θυριδοποίηση. Αυτό ίσως είχε να κάνει με το γεγονός ότι η επέμβαση αυτή, που περιγράφηκε από τον Sourdille την εποχή του μεσοπολέμου, δεν του ήταν οικεία. Επιπλέον ο Politzer, στην κλινική του οποίου ειδικεύτηκε, είχε καταδικάσει όλες τις επεμβάσεις για ωτοσκλήρυνση στις αρχές του 20^{ου} αιώνα λόγω των συχνών επιπλοκών τους. Ένας άλλος επώνυμος ασθενής του Δημητριάδη υπήρξε και ο Αλεξανδρινός ποιητής Κωνσταντίνος Καβάφης στον οποίον

είχε κάνει τραχειοτομία λόγω καρκίνου του λάρυγγα, κατά πάσα πιθανότητα προχωρημένου σταδίου, ασθένεια από την οποία τελικά κατέληξε.

Το 1932 έγινε υφηγητής του Πανεπιστημίου Αθηνών και το 1939 διορίστηκε τακτικός καθηγητής της Ωτορινολαρυγγολογίας στο ΕΚΠΑ και διευθυντής της Β΄ Ωτορινολαρυγγολογικής κλινικής στον Ερυθρό Σταυρό. Η θέση αυτή ήταν προσωποπαγής και έπαυσε να υφίσταται μετά τον θάνατό του. Πρέπει να αναφερθεί εδώ ότι στο Ιπποκράτειο νοσοκομείο την ίδια χρονιά είχε διορισθεί με Βασιλικό Διάταγμα ως διευθυντή της Α΄ Ωτορινολαρυγγολογικής κλινικής ο καθηγητής Ιωάννης Χρυσικός. Σύμφωνα με τους μαθητές και ειδικευόμενους η διδακτική του ικανότης ήταν εντυπωσιακή, είχε μεγάλη χειρουργική επιδεξιότητα και υπήρξε πολύ αγαπητός απ' όλους. Μεταξύ των πολλών ειδικευόμενων του καθηγητή ήταν οι μετέπειτα αξιόλογοι Ωτορινολαρυγγολόγοι Δημήτριος Ιωάννοβιτς, Δημήτριος Λυραντζάκης, Αγησίλαος Παρασκευάς, Θεόδωρος Ταυρίδης, Ευστράτιος Βαρλετζίδης, Ευάγγελος Λιάπης (Είχε παντρευτεί μία από τις κόρες του), Λύτινας, Δημήτριος Σισμάνης και άλλοι. Πέθανε το 1960 από εγκεφαλικό επεισόδιο έχοντας πρόωρα συνταξιοδοτηθεί το ίδιο έτος για λόγους υγείας.

Εργασίες του Θεόδωρου Δημητριάδη

Το διαθέσιμο βιογραφικό σημείωμα του καθηγητή Δημητριάδη καλύπτει την περίοδο 1923-1938 και περιλαμβάνει περίπου 78 δημοσιεύσεις/ανακοινώσεις, στις 61 από τις οποίες είναι ο μοναδικός συγγραφέας. Όλες οι πειραματικές του εργασίες και οι περισσότερες με ωτολογικό αντικείμενο αφορούν την περίοδο της παραμονής στο Πανεπιστήμιο της Βιέννης. Κατά την περίοδο της σταδιοδρομίας του στην Ελλάδα υπάρχουν 19 ανακοινώσεις σχετικά με την αντιμετώπιση του καρκίνου του λάρυγγα, και 6 με ωτολογικό θέμα, οι περισσότερες των οποίων αφορούν μικρό αριθμό περιστατικών. Ο αριθμός των δημοσιεύσεών του μεταξύ 1938 και 1959 δεν είναι γνωστός.

Πειραματικές εργασίες (κυρίως σε πειραματόζωα) 15, **Κλινικές εργασίες** 34, οι περισσότερες ωτολογικές και ειδικότερα σχετικά με τον λαβύρινθο. Οι πιο σημαντικές του εργασίες είναι οι ακόλουθες:

1. Μελέτες του οπτικού νυσταγμού (4)

2. Πειραματικές εργασίες σχετικά με την επίδραση του φυτικού νευρικού συστήματος και του λαβυρίνθου (7)
3. Έρευνα του κοχλιοβλεφαρικού αντανάκλαστικού (10)
4. Μελέτες του μικροδιακλυσμού (4)
5. Έρευνα επί της κρανιοακροάσεως(6)
6. Κλινικές και ιστολογικές μελέτες τω ωτολογικών εκδηλώσεων κακοήθων νεοπλασμάτων (7)
7. Πειραματικές έρευνες για την αντιρρόπηση του νυσταγμού και της λειτουργίας της παρεγκεφαλίδας (2)
8. Πειραματικές έρευνες σχετικά με τις αγγειακές παθήσεις του ωτός (2)
9. Θεραπεία των ωτίτιδων και επιπλοκών τους (4)
10. Θεραπεία της αγγειοκινητικής ρινίτιδας με ιονισμό (1)
11. Εργασίες σχετικά με την χειρουργική θεραπεία του καρκίνου του λάρυγγα (19)
12. Ιστορία της Ωτορινολαρυγγολογίας (1)

Εν συντομία περιέγραψε τα ακόλουθα:

1. Ο λαβύρινθος συνεργάζεται στη ρύθμιση της αρτηριακής πίεσης. Ερεθισμός του λαβυρίνθου προκαλεί πτώση της αρτηριακής πίεσης
2. Η έσω ακουστική αρτηρία νευρούται εν μέρει από το συμπαθητικό σύστημα
3. Μονομερείς βλάβαι των διαφόρων πυρήνων του προμήκους ελεγχόμενοι με ιστολογικές εξετάσεις δεικνύουν ότι: α. το κέντρο των φυτικών αντανάκλαστικών του λαβυρίνθου είναι ο τρίγωνος πυρήνας, β. τα αντανάκλαστικά αυτά παραμένουν και μετά την αφαίρεση της παρεγκεφαλίδας και της διατομής του μεσεγκεφάλου
4. Ο λαβύρινθος επιδρά αντανάκλαστικά στις περιστάσεις του εντέρου μέσω του πνευμονογαστρικού νεύρου
5. Η αντιστάθμιση της απώλειας του λαβυρίνθου (σήμερα καλείται αιθουσαία αντιρρόπηση) λαμβάνει χώρα στους πυρήνες του ομόπλευρου ημιμορίου του προμήκους με αύξηση του τόνου των πυρήνων. Η παρεγκεφαλίδα σε τέτοιες περιπτώσεις επιδρά ανασταλτικά επί των πυρήνων.

6. Αγγειοκινητικές βλάβες του λαβυρίνθου προκαλούν παθολογοανατομικές αλλοιώσεις στο όργανο αυτό, όπως διαπίδυση λεμφοκυττάρων, διδρώματος, αιμοχρωστικής και υελίνων σφαιρών.
7. Επίδραση κακοηθών όγκων επί του λαβυρίνθου και περιγραφή ωτολογικών ευρημάτων (Διατριβή επί υφηγесία)
8. Περιγραφή οπτικού και λαβυρινθικού νυσταγμού
9. Περιγραφή του κοχλιοβλεφαρικού αντανακλαστικού των νεογνών (Κλείσιμο των βλεφάρων μετά από έκθεση σε θόρυβο)
10. Εξέταση του λαβυρίνθου με μικροδιακλυσμό (5 cc), εν αντιθέσει με τον Barany ο οποίος χρησιμοποιούσε μεγάλη ποσότητα νερού.
11. Εξέταση του λαβυρίνθου με μικροδιακλυσμό σε περιστατικά με κακοήθεις όγκους
12. Σύφιλης του λαβυρίνθου
13. Χρωστική της ανιλίνης για τη θεραπεία των χρόνιων διαπυήσεων του μέσου ωτός
14. Ωτογενής παράλυση του απαγωγού νεύρου
15. Ωτογενές απόστημα του κροταφικού λοβού
16. Σημασία εξέτασης του λαβυρίνθου διά την εσωτερική παθολογία

Είναι προφανές από τα παραπάνω ότι ο Θεόδωρος Δημητριάδης υπήρξε ένας ευπατρίδης με καταγωγή από εύπορη οικογένεια, ο οποίος αν και ως νέος δεν είχε ενδιαφέρον για την Ιατρική, κατάφερε να γίνει ένας από τους πλέον αξιόλογους Ωτορινολαρυγγολόγους της πατρίδας του με μεγάλη αναγνώριση στο εξωτερικό, κάτι πολύ δύσκολο για την εποχή εκείνη. Η ενασχόλησή του με την μουσική και την ποίηση, αποκαλύπτει ένα άτομο με ιδιαίτερες ψυχικές ευαισθησίες και πνευματική καλλιέργεια. Ο βίος και η Πανεπιστημιακή σταδιοδρομία του φανερώνουν άτομο προικισμένο με ευρύτητα πνεύματος, πολλαπλά ενδιαφέροντα , φιλομάθεια, εργατικότητα, και υψηλή νοημοσύνη. Αναμφίβολα, ένα μεγάλο μέρος της εντυπωσιακής του καριέρας οφειλόταν στην άρτια και άριστη εκπαίδευση που πήρε στο σημαντικότερο Πανεπιστημιακό κέντρο της Ευρώπης με μέντορες μερικούς από τους πιο επιφανείς Ωτορινολαρυγγολόγους της εποχής του. Πρέπει να αναφερθεί ότι εκείνη την περίοδο η Ωτορινολαρυγγολογία στις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής και ειδικότερα η

Ωτολογία, ήταν σε πολύ χαμηλότερο επίπεδο από αυτό της Ευρώπης και πολλοί Αμερικανοί, όπως οι Julius Lempert, Howard House και John Shea είχαν επισκεφθεί την Πανεπιστημιακή Κλινική της Βιέννης για να εκπαιδευτούν. Με την επιστροφή του στην Ελλάδα έφερε καινοτόμες γνώσεις και εμπειρίες ειδικά στην αντιμετώπιση των ωτολογικών παθήσεων και του καρκίνου του λάρυγγα. Επιπλέον εκπαίδευσε ένα μεγάλο αριθμό Ωτορινολαρυγγολόγων οι οποίοι έπαιξαν σημαντικότερο ρόλο στην εξέλιξη της ειδικότητά μας στην Ελλάδα.

Παναγιώτης Νασούφης

Η διαδοχή του Δημητριάδη από τον Παναγιώτη Νασούφη, ένα άλλο καταξιωμένο ωτορινολαρυγγολόγο, ως διευθυντή της Ωτορινολαρυγγολογικής κλινικής του Ερυθρού Σταυρού ήταν ένα πολύ σημαντικό γεγονός για την Ελληνική Ωτορινολαρυγγολογία. Ο Νασούφης χωρίς καμία αμφιβολία όχι μόνο συνέχισε το έργο του Δημητριάδη αλλά το επαύξησε και συνετέλεσε σημαντικά στην εξέλιξη της ειδικότητάς μας. Πριν αναλάβει την διεύθυνση του Ερυθρού Σταυρού, ο Νασούφης, είχε ήδη κάνει σημαντική καριέρα στο πανεπιστήμιο του Αμβούργου όπου είχε φθάσει στην θέση του καθηγητή. Στα μέσα της δεκαετίας του 60, όπως προανέφερα, ήταν υποψήφιος για την έδρα της Ωτορινολαρυγγολογίας στο ΕΚΠΑ αλλά δυστυχώς, για τους γνωστούς στον τόπο μας λόγους, δεν εκλέχθηκε. Εάν δεν απατώμαι, πήρε κατά την εκλογή του μόνο 2 ή 3 ψήφους. Ο Νασούφης παραμένει έως σήμερα ένας από τους πλέον διεθνώς αναγνωρισμένους Έλληνες Ωτορινολαρυγγολόγους και κατά πάσα πιθανότητα θα μπορούσε να είχε συμβάλλει πολύ περισσότερο στην εξέλιξη της ειδικότητάς μας στη χώρα μας εάν του είχε δοθεί η ευκαιρία να δράσει μέσα στον πανεπιστημιακό χώρο. Υπάρχει όμως και η πιθανότητα το πανεπιστημιακό περιβάλλον εκείνης της εποχής με τις γνωστές σε όλους μας δολοπλοκίες και άλλες μικρότητες να είχε και ανασταλτικό αποτέλεσμα στο έργο του. Από την κλινική του βγήκαν πολλοί καταξιωμένοι ωτορινολαρυγγολόγοι μεταξύ των οποίων ο Γεώργιος Δοκιανάκης και ο Εμμανουήλ Χελιδόνης. Χωρίς καμία αμφιβολία η κλινική του στον Ερυθρό Σταυρό υπήρξε μία από τις σημαντικότερες αν όχι η πλέον διακεκριμένη, στην Ελλάδα. Δυστυχώς δε μπόρεσα να βρω από την βιβλιογραφία ή συγγενικά του πρόσωπα αρκετές πληροφορίες σχετικά με τον Νασούφη. Οι πληροφορίες που αναφέρω προέρχονται

κυρίως από τον αγαπητό συνάδελφο και καταξιωμένο μαθητή του Νασούφη, Γρηγόριο Καστέλη τον οποίο και ευχαριστώ. Πληροφορίες επίσης μου έδωσε ο συνάδελφος και φίλος Κωνσταντίνος Χρηστίδης.

Παναγιώτης Νασούφης
(Ευγενική χορηγία Γρηγορίου Καστέλη)

Σύμφωνα με τον κ. Καστέλη, ο Παναγιώτης Νασούφης γεννήθηκε το 1910 στην Τραπεζούντα της Μικράς Ασίας. Ήταν το νεότερο από τα έξι παιδιά του Νικολάου

Νασούφη, ο οποίος δολοφονήθηκε από τον διαβόητο τρομοκράτη Τοπάλ Πασσά. Με την ανταλλαγή των πληθυσμών, η διασωθείσα οικογένεια εγκαταστάθηκε στο Λαύριο. Σπούδασε στην Ιατρική σχολή του ΕΚΠΑ και μετά την αποφοίτησή του εκπλήρωσε τις στρατιωτικές του υποχρεώσεις ως έφεδρος ανθυπίατρος. Κατόπιν εξετάσεων, διορίστηκε βοηθός στην Α΄ Παθολογική κλινική του Πανεπιστημίου Αθηνών (Δ/ντής ο Καθηγητής Σ. Λιβιεράτος) και μετά από ένα χρόνο, βοηθός στη χειρουργική κλινική του νοσοκομείου «Ευαγγελισμός» (Δ/ντης ο Καθηγητής Καραγιαννόπουλος). Με διετή υποτροφία «Ομήρου Πιζάνη» στην αρχή και ως έμμισθος βοηθός στη συνέχεια, έλαβε την ειδικότητα του Ωτορινολαρυγγολόγου στη πανεπιστημιακή κλινική του Αμβούργου, καθώς και τον τίτλο του διδάκτορα, μαθητεύοντας κοντά στον φημισμένο καθηγητή Karl Wittmaak. Ο Wittmaak δεν ήταν μέλος του ναζιστικού κόμματος και λέγεται ότι κατά τις από αμφιθεάτρου παραδόσεις του προς τους φοιτητές έλεγε «καλημέρα» αντί του «Heil Hitler» που ήταν ο υποχρεωτικός χαιρετισμός. Ίσως η μεγάλη διεθνής αναγνωρισιμότητά του του επέτρεπε μία τέτοια συμπεριφορά και τον προφύλαξαν από διωγμούς. Οι σύμμαχοι προφανώς γνώριζαν την συμπεριφορά του Wittmaak και μετά το τέλος του πολέμου τον επανάφεραν, αν και συνταξιούχος, στην θέση του με σκοπό να αναλάβει την αποναζιστικοποίηση των κλινικών του πανεπιστημίου. Πρέπει να αναφερθεί ότι αμέσως μετά την έναρξη του Έλληνο-ιταλικού πολέμου Ο Νασούφης ζήτησε από τον Wittmaak την άδεια να επιστρέψει στην Ελλάδα για να στρατευθεί. Ο Wittmaak πίστευε ότι η Γερμανία παρά τις αρχικές της επιτυχίες θα έχανε τον πόλεμο και του πρότεινε να πάει μέχρι τα Γερμανικά σύνορα όπου με δική του παρέμβαση θα τον στέλναν πίσω στο Αμβούργο. Με αυτόν τον τρόπο η μη προσέλευσή του στην Ελλάδα για να στρατευθεί θα ήταν δικαιολογημένη. Ο Νασούφης αρνήθηκε αυτή την πρόταση του Wittmaak, γύρισε στην Ελλάδα, αμέσως στρατεύθηκε και τοποθετήθηκε στην περιοχή του Τεπελενίου ως ιατρός τάγματος. Όταν μετά την εισβολή των Γερμανών στην Ελλάδα κατέρρευσε το μέτωπο, ο Wittmaak ζήτησε από τον Νασούφη να επιστρέψει στην πρότερη θέση του στην πανεπιστημιακή κλινική του Αμβούργου, κάτι που αποδέχθηκε. Το πρώτο διάστημα εργάστηκε ως συνεργάτης επιμελητής και στη συνέχεια ως διευθυντής του εξωτερικού ιατρείου υπό τους καθηγητές Karl Wittmaak πρώτα και Ο. Steurer ακολούθως. Την περίοδο 1946-47 αντικατέστησε τον ασθενούντα καθηγητή Ο. Steurer με εντολή της Ιατρικής σχολής Αμβούργου στη διεύθυνση της

Ο καθηγητής Νασούφης με τους συνεργάτες του. Από αριστερά προς δεξιά: Δημήτριος Σταυρόπουλος, Δημήτριος Κωνσταντόπουλος, Βασίλειος Πάστρας, Αθανάσιος Θεοδωρόπουλος+, Θεόδωρος Τσιούλος, Νικόλαος Καρβέλης, Δημήτριος Καραμήτσος+, Ιωάννης Κατσαργύρης, Εμμανουήλ Χατζημανώλης, Χάσεν Μασούντ (Ευγενική χορηγία Νικολάου Καρβέλη)

Ο καθηγητής Νασούφης με τον Νικόλαο Καρβέλη αριστερά, και Αθανάσιο Θεοδωρόπουλο δεξιά (Ευγενική χορηγία Νικολάου Καρβέλη)

κλινικής, αναλαμβάνοντας και όλες τις πανεπιστημιακές υποχρεώσεις. Από το 1947, οι επιστημονικές εργασίες του καθηγητή Νασούφη και η εν γένει εξέλιξη του στο πανεπιστήμιο του Αμβούργου, (Dr/Med, Habil-Dozent και από το 1953 Aus Professor), του επέτρεψαν να διδάσκει από αμφιθέατρο και να διεξάγει τις διπλωματικές εξετάσεις των φοιτητών. Ο Νασούφης παρέμεινε στη θέση αυτή μέχρι το 1958 όταν μετά από πρόταση του χειρουργού και διοικητή του Ελληνικού Ερυθρού Σταυρού Μαθιού Μακκά, όπως έχει προαναφερθεί, ανέλαβε διευθυντής της Ωτορινολαρυγγολογικής κλινικής του ιδίου Νοσοκομείου. Αξίζει να αναφερθεί ότι όταν ήρθε στην Αθήνα συνελήφθη ως λιποτάκτης του πολέμου με την Ιταλία κατόπιν καταγγελίας «αγνώστου» και τέθηκε υπό περιορισμό σε ένα ξενοδοχείο. Ύστερα όμως από κράτηση μερικών ημερών αποκαλύφθηκε ότι είχε υπηρετήσει στην πρώτη γραμμή του πυρός στο Τεπελένι και αφέθηκε ελεύθερος.

Παράλληλα με τις υποχρεώσεις του στην Ελλάδα συνέχισε να εκπληρώνει όλες τις υποχρεώσεις ως έκτακτος καθηγητής στο πανεπιστήμιο του Αμβούργου, να συμμετέχει σε παγκόσμια ιατρικά συνέδρια και να συμβάλλει με την παρουσία και επιστημονική του πρωτοπορία στις ραγδαίες εξελίξεις της ειδικότητας, συνεργαζόμενος με φημισμένες Πανεπιστημιακές κλινικές (Heidelberg, Würzburg, Stockholm, Guttentberg, Zurich). Έκτοτε απείχε από εκδηλώσεις ωτορινολαρυγγολογικών εταιριών της χώρας όπως και από κάθε άλλη επιστημονική εκδήλωση. Αυτό μάλλον είναι ευνόητο μετά από την «ιδιαίτερη υποδοχή» που του έγινε όταν επέστρεψε στη πατρίδα του όπως και η μη εκλογή του ως καθηγητή. Σίγουρα η αποτυχία αυτή, παρά το γεγονός ότι είχε τα περισσότερα προσόντα από τους συνυποψηφίους του, επιδείνωσε τις σχέσεις του με τους εκτός Ερυθρού Σταυρού συναδέλφους του.

Η Ελληνική πολιτεία τον τίμησε με το παράσημο του τάγματος της Ευποΐας και ο Ελληνικός Ερυθρός Σταυρός με τον Χρυσούν Σταυρό.

Η συγγραφική του παρουσία, πλούσια, πρωτοποριακή και πολύπλευρη, κάλυπτε όλους τους τομείς της Ωτορινολαρυγγολογίας με πλήθος δημοσιεύσεων στις πιο έγκυρες Ευρωπαϊκές ιατρικές εκδόσεις και αξιοσημείωτη συμμετοχή σε επιστημονικά συγγράμματα παγκόσμιας προβολής. Δυστυχώς εργασίες του δεν αναφέρονται σε ψηφιακές βάσεις δεδομένων λόγω του ότι είναι δημοσιευμένες σε μη καταγεγραμμένη

περίοδο. Ελπίζω ότι κάποια στιγμή θα βρεθεί κάποιο βιογραφικό του στο οποίο θα αναφέρονται λεπτομερώς οι εργασίες του.

Εισήγαγε την μικροχειρουργική του ωτός (τυμπανοπλαστική, αναβολεκτομή) και την υπό γενική αναισθησία μικρολαρυγγοσκόπηση, αμυγδαλεκτομή και αδενοειδεκτομή σε παιδιά. Αναμφίβολα δημιούργησε δική του σχολή στο νοσοκομείο του Ελληνικού Ερυθρού Σταυρού και έδωσε πλουσιοπάροχα σε όλους τους μαθητές του τη σοφία της γνώσης και της εμπειρίας του. Από τη θέση του διευθυντή της Ωτορινολαρυγγολογικής κλινικής του νοσοκομείου του Ελληνικού Ερυθρού Σταυρού για 20 και πλέον χρόνια, ανέδειξε τον πλούτο των γνώσεων του, την ιδιαίτερη χειρουργική του δεινότητα, την πίστη του στην αξία της διαρκούς προσπάθειας και τη διαρκή και ανιδιοτελή διάθεση να μεταδώσει στους συνάδελφους και συνεργάτες του τις νεότερες κατακτήσεις της ειδικότητας. Έθεσε έκτοτε τις βάσεις της σύγχρονης Ωτορινολαρυγγολογίας και Χειρουργικής Κεφαλής και Τραχήλου, όντας ο ίδιος παγκοσμίως αναγνωρισμένος σε αυτή την ειδικότητα. Είχε ιδιαίτερη ευαισθησία στην ανθρώπινη πλευρά της προσέγγισης του αρρώστου, αλλά ταυτόχρονα και στη διαφύλαξη της αξιοπιστίας και αξιοπρέπειας της ιατρικής επιστήμης και του θεράποντα ιατρού.

Οι καθηγητές Δημητριάδης και Νασούφης υπήρξαν άριστοι ιατροί, εξαιρετικοί δάσκαλοι και πρωτοποριακοί ερευνητές που κατά την γνώμη μου παραμένουν αξεπέραστοι στη χώρα μας μέχρι σήμερα. Το έργο τους και οι προσωπικότητές τους είναι αξιοζήλευτες και παραμένουν πρότυπα προς μίμηση για όλους και περισσότερο για εμάς της Πανεπιστημιακής κοινότητας.